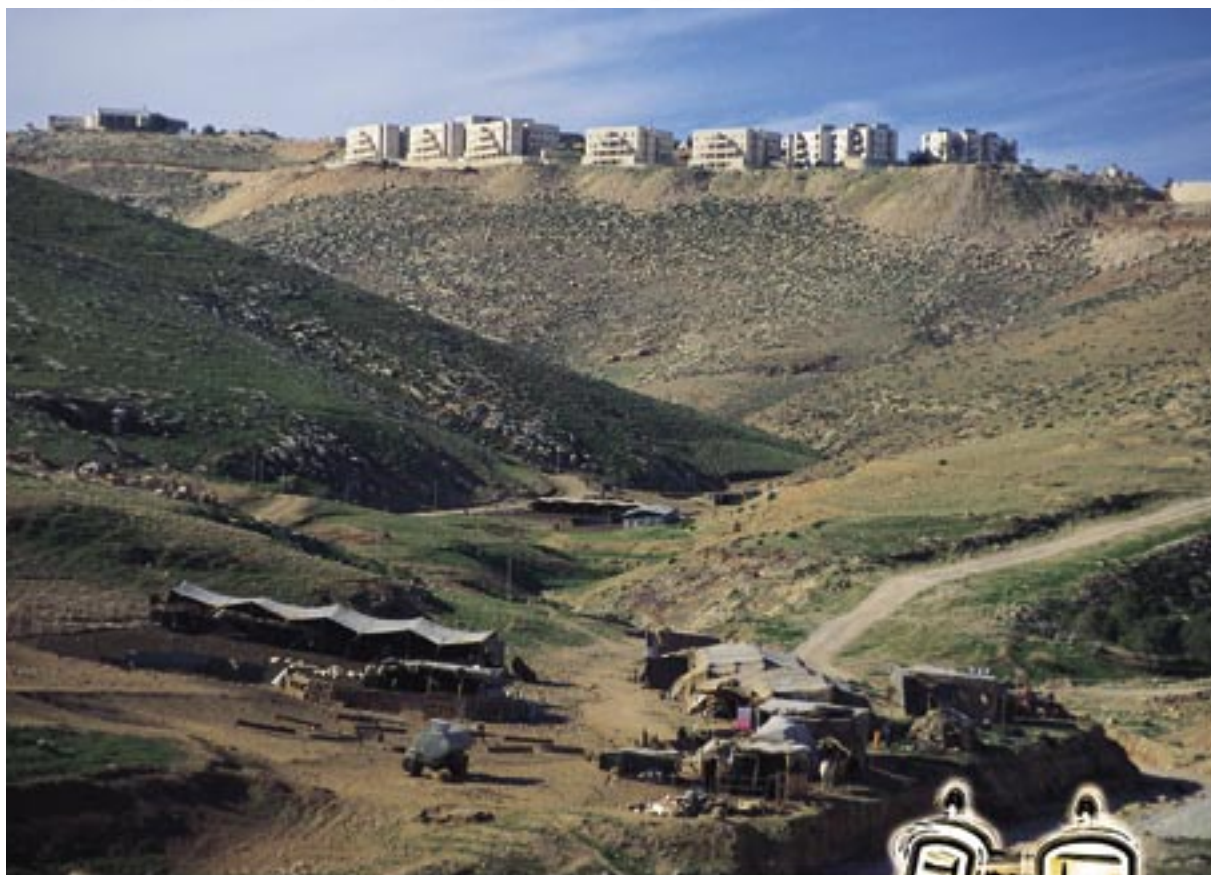

Vrede over Israël

Jaargang 47
Nummer 4
september 2003

Een priestervolk 2

Van de voorzitter 5

Van hemelvaart tot hellevaart 8

Christendom door Joodse ogen 14

*Twee werelden.
Op de voorgrond een
bedoeïenenkamp.
Op de achtergrond
de Joodse stad
Ma'alee Edoemim
(de foto is genomen
langs de weg van
Jeruzalem naar
Jericho).*

**Tweemaandelijks orgaan, uitgegeven door Deputaten
'Kerk en Israël' van de Christelijke Gereformeerde
Kerken in Nederland**

Een priestervolk

Schriftstudie over Exodus 19:1-8 en 1 Petrus 2:1-10

Schriftstudie

In de tijd dat de tempel te Jeruzalem er nog stond, maar de Messias Zijn offer aan het kruis had volbracht, schreef Petrus zijn brief aan de vreemdelingen in de verstrooiing.

Petrus wijst in hoofdstuk 2:4 op Gods verkiezing van de Hoeksteen zoals Psalm 118:22 daar over spreekt. Die uitverkoren Steen vormt nu het draagvlak voor een uitverkoren volk. Petrus vergelijkt het met de bouw van een geestelijk huis.

Datzelfde doet Paulus in Efez. 2. Hij ziet de gemeente, afkomstig uit Joden en heidenvolken, als een gebouw op het fundament van apostelen en profeten, waarvan Jezus Christus de Hoeksteen is. Het hele gebouw wast op tot een heilige tempel in de Heere, een woonstede Gods in de Geest! Dat is dus niet meer de letterlijke tempel, maar dat is een volk.

En zelfs ook niet meer alleen beperkt tot het volk Israël! De gemeente is in het aanzijn geroepen door Gods verkiezing.

In vs. 9 geeft Petrus vier kwalificaties van deze gemeente.

- Allereerst zijn zij een uitverkoren geslacht – dat wordt in Jes. 43:20 van het volk Israël gezegd volgens de Griekse vertaling (Septuaginta) in precies dezelfde woorden.

- De tweede benaming: een koninklijk priesterdom, is ook uit de Septuaginta overgenomen. De HEERE zegt in Ex. 19:6: “Gij zult Mij een koninkrijk van priesters zijn.”

In Openb. 1:5,6 belijdt Johannes als lid van de kerk: “Hij heeft ons liefgehad en ons van onze zonden gewassen in zijn bloed en ons gemaakt tot koningen/koninkrijk en priesters.” In de hemel (Openb. 5:10) hoort hij de 24 ouderlingen en de 4 dieren hetzelfde zeggen: “Gij hebt ons voor onze God gemaakt tot koningen/koninkrijk en priesters.”

- Ook de kwalificatie een heilig volk komt letterlijk uit Ex. 19:6.

- De vierde benaming komt zowel uit Ex. 19:5 (gij zult mijn *eigendom* zijn) als uit Jes. 43:20. (“Dit volk heb Ik mij geformeerd als eigendom, zij zullen mijn lof vertellen”). Petrus vat het samen als: “Een volk ten eigendom. Opdat gij zoudt verkondigen de deugden van Hem die u geroepen heeft uit de duisternis tot zijn wonderbaar licht.”

9 Maar gij zijt een uitverkoren geslacht, ^been koninklijk priesterdom, een heilig volk, een verkregen volk; opdat gij zoudt verkondigen de deugden Desgenen, Die u uit de duisternis geroepen heeft tot Zijn wonderbaar licht;

^a Ex. 19:5, Deut. 7:6, 14:2, 26:18, Efez. 1:14, b Openb. 1:6, 5:10

10 ^aGij, die eertijds geen volk waart, maar nu Gods volk zijt; die *eertijds* niet ontfermd waart, maar nu ontfermd zijn geworden.

^a Hos. 1:10, 2:22, Rom. 9:26

koren volk betrekking hebben, toepast op de nieuwtestamentische gemeente die uit Joden en heidenen bestaat.

In Ex. 19 staat Israël vlak voor de unieke verbondssluiting op de Sinai. "Gij zult Mij ten eigendom zijn uit alle volken, want de ganse aarde is van Mij", zegt de HEERE. Deze toevoeging: "de ganse aarde behoort aan Mij" beklemtoont niet alleen het recht van God op de volkeren en zo ook op de Israëlieten, maar ook de soevereine verkiezing door God. Evengoed had een ander volk verkoren kunnen worden.

Het is opmerkenswaard dat Petrus juist uit de beginfase van Gods speciale handelen met Israël, bij de officiële verbondssluiting, het algemeen priesterschap van dit volk aanhaalt als kwalificatie van de nieuwtestamentische gemeente.

Het priesterschap van de stam Levi was dus niet altijddurend. Dat wordt ons ook in de brief aan de Hebreëen voorgehouden naar aanleiding van het unieke priesterschap van Jezus, die uit de stam Juda is gesproten en priester is geworden naar de ordening van Melchizedek (Hebr. 7:11-17).

We stellen vast dat het NT benamingen voor het volk Israël bewust toepast op de gemeente van Christus. Zij heeft daarmee dezelfde hoge roeping als Israël.

De gereformeerden hebben dit als een nieuwe bedeling van het verbond gezien. Bekend is de onder-

scheiding van Calvijn: het gaat in OT en NT om hetzelfde verbond; alleen de bediening verschilt.

Datzelfde is ook in vers 10 te lezen, waar Petrus onmiskenbaar Hosea (2:22) aanhaalt: "Gij, die eertijds geen volk waart, maar nu Gods volk zijt; die eertijds niet ontfermd waart, maar nu ontfermd zijt geworden." De profetie sprak tot Israël, met name het tienstammenrijk, dat het door God na een tijd van eigen afval weer als zijn volk aangenomen wordt: de dochter Zonder-ontferming mag weer delen in Gods ontferming en de zoon Niet-mijn-volk mag weer van Gods verbondstrouw horen: Mijn volk zijt gij. "Ik zal Mij ontfermen over Lo-Ruchama en Ik zal zeggen tot Lo-Ammi: Gij zijt Mijn volk." Paulus doet met deze profetie hetzelfde. Hij citeert nog iets meer letterlijk uit de Septuaginta, in Rom. 9:25. Ook hij betreft deze tekst op Joden en heidenen. De reden waarom Petrus en Paulus dat doen is gelijk. Zij laten zien dat het alleen uit Gods genadige verkiezing is dat Israël is aangenomen en dat Hij evenzo vrij is om ook de heidenen tot Zijn heil te bestemmen. Hoewel Hosea zelf niet spreekt van de heidenen, toch bevat de in zijn profetie gelegde nadruk op de vrijmacht van Gods genade jegens zijn volk alles wat nodig was om het afkerige Israël duidelijk te maken dat God de heidenen in zijn plaats kon stellen. Maar er is óók te zeggen dat wanneer Paulus de toebrenging van de

Het Nieuwe
Testament past
benamingen voor
Israël toe
op de gemeente
van Christus

**De gemeente
van Christus
is een nieuwe
eenheid**

heidene[n] ziet als de vervulling van Gods belofte, eens tot de tien stammen van Israël gesproken, er dan des te meer de verwachting mag zijn dat de HEERE zijn eigen volk nog zal toebrengen.

Er is maar één priestervolk

Volgens het nieuwtestamentisch getuigenis is er maar één priestervolk: de gemeente uit Joden en heidenen bestaande. Zoals God eens één volk uit de heidenvolken verkoos, wordt nu uit alle volken een volk gevormd.

Dat wordt ook met zoveel woorden gezegd door Jakobus op het apostelconvent in Jeruzalem: “God heeft eerst erop acht gegeven uit de heidenen een volk aan te nemen door zijn naam” (Hand. 15:14). In het boek Handelingen wordt dat nog een keer gezegd, nl. door Christus in een nachtgezicht aan Paulus in Korinthe: “Ik heb veel volk in deze stad” (Hand. 18:10). Verder gebruikt Handelingen op andere plaatsen het woord volk om er Israël mee aan te duiden.

In Joodse oren moet de uitspraak van Jakobus op het apostelconvent

bijna godslasterlijk geklonken hebben; heeft God ook uit de heidenen een volk genomen? Er was immers een grote tegenstelling tussen Gods volk en de heidenvolken.

Het nieuwe van het NT is dat het het woord volk gebruikt als naam voor de gemeente van Jezus Christus. Zij is een nieuwe eenheid, het heilige volk van de laatste dagen, dat ontstaat en bestaat dankzij het verzoenend en verlossend handelen van zijn Messias. Hun geestelijke offers zijn alleen door Jezus Christus aangenaam voor God (1 Petr. 2: 5).

Nadat we dit hebben vastgesteld (en daarmee het goed recht van de reformatorische visie op gemeente en verbond en kinderdoop), blijft er nog heel wat stof tot nadere bezinning over. Teveel om nu op te noemen.

Ook wat de priesterdienst van de gelovigen allemaal inhoudt is een onderwerp apart. Dat loopt van de dienst der gebeden en het offer der lippen tot concrete levensheiliging. Dit alles “in Christus”.

Colofon

**Commissie
van redactie**

ds. A. Brons
dr. G.C. den Hertog
ds. H.D. Rietveld
ds. M.W. Vrijhof

Eindredacteur

ds. A. Brons
Zilver schoon 102
8265 HC Kampen
tel.: (038) 33 13 262
e-mail:
a-brons@hetnet.nl

Internetpagina

www.kerkenisrael.nl

Administratieadres

Landelijk kerkelijk bureau
van de Chr. Geref. Kerken
Vijftien Morgen 1
3901 HA Veenendaal
Postbus 334
3900 AH Veenendaal
tel. (0318) 58 23 50
fax (0318) 58 23 51
e-mail: lkb@cgk.nl

Penningmeester

H. van Braak
't Melkhuis 24
3902 CW Veenendaal
tel.: (0318) 51 54 27
e-mail:
h.h.van.braak@hccnet.nl
Gironummer 365271,
t.n.v. penningmeester
deputaten Kerk & Israël
CGK te Veenendaal

Voor legaten en schenkingen kunt u contact opnemen met de penningmeester; hij geeft ook gaarne informatie over diverse aan te bevelen projecten.

VAN DE VOORZITTER

H. Biesma

Israëlwerker

Wie in de afgelopen zomertijd de kerkelijke berichtgeving via De Wekker heeft kunnen volgen, weet het al. En wie het kerkelijke werk m.b.t. Israël een warm hart toedraagt, heeft zich daarover verheugd. Het Wekker-nr van 18 juli maakte melding van de benoeming van een 'Israëlconsulent'. Graag geef ik daar wat meer informatie over.

Voorgeschiedenis

Medio 2000 kwam er een einde aan het werk van drs C.J. van den Boogert als Israëlpredikant namens onze kerken. Om een opvolger voor hem te vinden is daarna tot twee keer toe een brief uitgegaan naar alle predikanten van onze kerken met het verzoek om – positief – te reageren of om ons te attenderen op een mogelijke kandidaat. Dit had, helaas, niet het gewenste resultaat.

Intussen waren we als deputaten in contact gekomen met de Geref. Zendingsbond in de Ned. Hervormde Kerk (GZB) en met de Chr. Hogeschool te Ede (CHE). Onze Generale Synode 2001 gaf toestemming tot het voorgenomen samenwerkingsverband, dat nu bekend staat als het C.I.S., het Centrum voor Israëlstudies.

Omdat zowel bij de GZB als bij de CHE hetzelfde verlangen bestond als bij ons – een werker in Israël – zijn in dat opzicht de activiteiten gebundeld. In diverse kerkelijke bladen verscheen een advertentie waarin gevraagd werd om sollicitanten naar de 'post Jeruzalem'. Een werkgroep van het C.I.S. was inmiddels ingesteld om, zo mogelijk, een en ander te realiseren.

Uit een handvol reacties werd een drietal

mensen uitgenodigd voor een nader gesprek.

Benoeming

In de laatste week van juni kon – eenstemmig – de benoeming plaatsvinden van drs Cornelis Johannes Rodenburg uit Utrecht. Hij is geboren op 2 nov. 1967 en getrouwd met Esther Verbeek. Samen hebben ze 3 kinderen: Rafaël(4), Miriam(2) en Susan(1/2). Een recente vakantiefoto van heel het gezin ziet u hierbij.

Br Rodenburg heeft zich, na een korte studie tropische cultuurtechniek in Wageningen, gewijd aan de studie theologie in Utrecht. Een bijvak van zijn voltooid doctoraalstudie was *Judaica*. Ook zijn kerkelijke opleiding heeft hij afgerond.

In diverse kerkelijke activiteiten is hij bezig geweest in o.a. pastoraal werk en catechese. Sinds juni 2000 vervult hij, samen met zijn vrouw, een baan als evangelist in Utrecht.

Tijdens zijn studie is hij bijzonder geboeid geraakt door allerlei vragen rondom 'kerk en Israël' en er groeide bij hem een sterk verlangen ooit eens in Israël te kunnen werken. Verschillende keren is hij daar geweest – onder andere, samen met zijn vrouw, een jaar lang om zich te verdiepen in de relatie Jodendom-Christendom. In die tijd zijn allerlei contacten gelegd en diverse cursussen gevolgd; ook is een begin gemaakt met taalstudie.

Voorlopig kan deze informatie voldoende zijn; we hopen in het volgend nummer van *Vrede over Israël* een weergave te kunnen geven van een gesprek met hem.

VAN DE VOORZITTER

De taak

Zijn taak is veelzijdig: het bevorderen van de joods-christelijke ontmoeting in Israël.

Daarbij zal gebruik gemaakt worden van de bestaande ontmoetings- en gespreksmogelijkheden. Er zijn in de afgelopen 15 jaar door 'onze' Israëlwerkers contacten gelegd waarmee verder gewerkt kan worden. De opdracht die wij als deputaten gaven aan onze Israëlwerker – het werken in de dienst van de verzoening, het meewerken aan de Nederlandstalige kerkdiensten in Jeruzalem, de pastorale zorg aan vrijwilligers – geldt ook hem. Ook kan hij van betekenis zijn bij het voorbereiden en begeleiden van studiereizen. Vanuit de CHE komt daarbij de begeleiding van en supervisie over studenten uit Ede die in Israël stage gaan lopen.

Er is in de afgelopen tijd een nieuwe situatie ontstaan: al jaren kent de Ned. Hervormde Kerk geen 'luisterpost' in

Jeruzalem meer, en het 'vliegende-keep-model' (het heen en weer gaan tussen Nederland en Israël) is door veranderingen binnen de S.o.W-kerken ook tot praktisch niets teruggebracht. Nieuw is de mogelijkheid die vanuit Ede geboden wordt. Vandaar dat ook voor een andere 'werknaam' gekozen is: die van 'Israëlconsulent' – raadgever naar Israël én naar de kerken toe.

De uitzending

De uitzending wordt op dit moment voorafgegaan door een intensieve voorbereiding: gerichte studieopdrachten vanuit het bestuur van het C.I.S. over de relatie kerk-Israël, intensieve taalstudie onder leiding van een in Ede studerende Messiasbelijdende jood, de noodzakelijke inbreng vanuit het Hendrik Kraemer-instituut, het leggen van diverse contacten die de ingang in Israël kunnen bevorderen. Het is prachtig dat daarbij ook gebruik gemaakt kan worden van de

kennis van onze tweede deputaten-adviseur, drs Van den Boogert.

Met het oog op zijn komende taak zal br Rodenburg binnenkort door de synode van de N.H.K. beroepen worden tot 'predikant voor buitengewone werkzaamheden'. Voor de bevestiging, die naar alle waarschijnlijkheid zal plaatsvinden op D.V. 5 oct. (de 'Israëlzondag!'), zijn de voorbereidingen in volle gang. Er zullen vanuit en met onze deputaten nog nadere regelingen worden getroffen die leiden tot een nauwere verbondenheid met onze kerken.

Dank / gebed

We zijn uitermate dankbaar voor het goede functioneren van de samenwerking binnen het C.I.S. Daarin hebben we elkaar herkend als staande op dezelfde basis en werkend aan hetzelfde doel: de verbondenheid van kerk en Israël in de éne Messias, Jezus.

Het heeft ons, binnen de 'werkgroep-

Jeruzalem', verwonderd én blij gemaakt dat we gezamenlijk deze benoeming hebben kunnen doen. En met goede verwachtingen zien we ernaar uit dat het werk vóór en ín Israël binnenkort vanuit deze achtergrond weer aangevat kan worden. Dank aan onze goede God daarvoor.

Daarnaast wil ik graag enkele concrete punten voor uw/jouw voorbede doorgeven :

- 1) om kracht en wijsheid voor br en zr Rodenburg in deze intensieve periode van voorbereiding;
- 2) om een goede en stimulerende dienst van bevestiging en uitzending;
- 3) om een goede ingang in Israël, met name het begin daarvan als het gaat om een geschikte taalcursus, het verkrijgen van een verblijfsvergunning en het vinden van woongelegenheden;
- 4) om 'vrede voor Jeruzalem', vanuit de opdracht én de belofte zoals we die in Ps. 122 lezen.

Dagboek Van hemelvaart tot hellevaart

J.G. Schenau

Hemelvaartsdag 29 mei 2003

Op de middag van Hemelvaartsdag vertrok vanuit Arnhem een bus richting Polen. Deputaten Kerk en Israël organiseerden een zoektocht naar het verloren Oost-Europese Jodendom. En daar was aanleiding toe. Tot aan de Tweede Wereldoorlog woonden in Polen 3,3 miljoen Joden. Tegenwoordig zijn dat er nog slechts een paar duizend.

Vanaf eind 14^e tot midden 17^e eeuw hadden Joden in Polen een bevoorrechte positie. Men sprak wel over het *paradisium Judaeorum*, het 'Joodse paradijs'. De naam van het land herinnert er zelfs nog aan. 'Polen' betekent oorspronkelijk zo iets als: 'hier rust men uit'. In de loop van de 17^e eeuw

Van hemelvaart tot hellevaart

moordden met name de Kozakken vele Joden uit. Dat gaf een vlucht naar het Westen. Maar het merendeel bleef ondanks de voortdurende dreiging. Later kregen de Poolse Joden het opnieuw moeilijk, toen het land verdeeld was tussen Pruisen, Oostenrijk en Rusland. Met name onder de Russen zuchtten ze zwaar.

In Polen staat de wieg van het chassidisch Jodendom.

De chassieden steunden het Zionisme niet in zijn op het beloofde land Israël georiënteerde messianisme. Zij wilden een bijdrage leveren aan het samenleven in Polen zelf. We hebben het dan over de 2^e helft van de 18^e eeuw.

De eerste chassied, rebbe Baäl Sjem Tov zei: "Het gaat om het leven van vandaag, niet van straks". Zo werd het chassidisch Jodendom te herkennen aan een op het dagelijks leven gerichte vroomheid. De nabijheid van God ervaren in het gewone, daar ging het om. Dan weer zou zich dat uiten in mystiek en ascese, dan weer in uitbundige vreugde of zelfs extase, in muziek, zang en dans. Levenslange studie in de heilige boeken werd als hét ideaal gezien.

Slechts 300.000 Poolse Joden hebben de Tweede Wereldoorlog overleefd. Opmerkelijk: met name in Rusland. Maar zij konden na de oorlog niet terug vanwege antisemitisme en anticommunisme. Van hen, die toch terugkeerden, moesten tussen 1950 en 1960 velen nogmaals vluchten vanwege discriminatie en Jodenhaat. 'De grote Poolse schande' noemde een van onze gidsen dat.

Lange tijd is het Joodse verleden een

verzwegen thema geweest in Polen.

Sinds de 80-er jaren van de vorige eeuw is er van een vernieuwde belangstelling sprake, onder de bezielende leiding van jonge Joden.

Een aantal deputaten, mét dan wel zonder echtgenote, en een aantal geïnteresseerde leden van onze kerken had zich aangemeld als deelnemer aan de reis.

De eerste (tussen)stop zou Leipzig zijn, de stad van Bach. We reden erheen via Saksen en Thüringen, het land van Luther. Zowel het weer buiten als de sfeer binnen de bus waren uitstekend. Dat bleef gelukkig zo, toen het navigatiesysteem de chauffeur in de steek liet. We moesten zoeken in Leipzig, hetgeen vergelijkbaar bleek met het spelen van Bach terwijl je geen noten kunt lezen. Uiteindelijk arriveerden we om 0.45 uur, onder politiebegeleiding, op de plaats van bestemming.

Vrijdag 30 mei

Een lange, lange busreis van Leipzig naar Krakow. Anderhalf uur wachten bij de grens met Polen. En door Polen rijden is weer wat anders dan door Duitsland. Het weggennet is er slecht ontwikkeld. Maar dat geldt van meer in dit land. Zo zagen we de prachtig glooiende landerijen nog bewerkt worden met paard en wagen. Juist die dagen werd er op borden langs de weg campagne gevoerd vóór aansluiting van Polen bij de EU. Veel campagne was niet nodig. En als je de sociale achterstand ziet, zou je er dan als Hollandse christen ook niet vóór zijn?

Een hele dag dus in de bus. Maar als dat even ging vervelen, dacht ik aan wat mijn vader antwoordde, toen ik tevoren tegen hem zei: "Je bent wel erg lang onderweg". - toen was zijn reactie: "Je zult maar staande in een veewagen moeten..."

Zaterdag 31 mei

's Morgens een rondleiding door het oude hart van Krakow. Langs de eeuwen-oude universiteit, waar beroemde Polen studeerden: Copernicus bijvoorbeeld, en paus Johannes Paulus II. En dr. Faust moet er zich de zwarte magie eigen hebben gemaakt.

Op de toren van de Mariakirche wordt zomer en winter elk uur een middeleeuwse melodie gespeeld, door een trompettist, die speciaal daartoe in dienst is van de gemeente. Bijzonder is, dat de melodie abrupt afbreekt. Dat hangt samen met een legende. Zo rond 1280 hadden de Krakowieten te maken met voortdurende invallen van Tataren. De trompettist sloeg vanaf de toren alarm, tot een pijl hem de keel doorboorde...

We dronken koffie naast de kerk van de Heilige Johannes in café "De ongelovige Thomas".

's Middags ervoeren we voor het eerst heel indringend, waarvoor we naar Polen gekomen waren: een wandeling door de voormalig Joodse wijk van Krakow, Kazimierz geheten. Ooit woonden daar – op een bevolking van 200.000 – 60.000 Joden (overigens op maar 20% van het grondgebied). Nu wonen er nog 160 in de hele stad. De wijk heet naar koning Kazimir, die de Joden aan het eind van de Middeleeuwen gastvrij opving, toen ze vanuit andere delen van Europa werden verdreven. Dat niet alleen, hij verschaftte hun bijzondere privileges, omdat ze hem van dienst konden zijn bij het tot bloei brengen van zijn land.

In Kazimierz bevinden zich zeven oude synagogen. Vanwege sjabbat was er vandaag helaas niet een te bezoeken.

De wijk groeide uit tot een van de belangrijkste Europese centra van Joodse godsdienst en cultuur. Er wordt overigens

wel een beroep gedaan op je voorstellingsvermogen. De sporen van het Jodendom zijn door de nazi's vakkundig uitgewist. Je moet het in Kazimierz doen met een enkele naam, een gevelsteen, een Davidsster in een oud gietijzeren hek. De wijk wordt nu bewoond door niet-Joodse Polen. En die staan niet te springen om het Joodse verleden te doen herleven. Wij werden bepaald niet vriendelijk aangesproken door een wijkbewoner. Meende dat wij Amerikaanse Joden waren, die hun bezittingen kwamen opeisen. Een van ons zei wel: "Je hebt het gevoel, dat je loopt rond te kijken in een winkel met geheelde spullen..."

Aansluitend reden we door het voormalig getto waar de Joden van Krakow werden samengedreven om vervolgens gedeporteerd te worden naar een van de concentratiekampen. Ook in Krakow zijn er geweest, die zich het lot van de Joden aantrokken. We reden langs de oude emailfabriek van Oskar Schindler, de Duitse industrieel, die ongeveer 1200 Poolse Joden het leven heeft gered.

Zondag 1 juni

Vroeger dan onze families en gemeenteleden in Nederland zaten wij op zondagmorgen in de kerk. Prof.dr. G.C. den Hertog ging ons voor.

Daarna wandelden we door enkele dorpen – stetl – in de omgeving, die lange tijd werden bewoond door een in grote meerderheid Joodse bevolking.

Zo werd Novy Sanz al in de 14^e eeuw gesticht door Chaim Halberstamm, die er ook begraven ligt. Op een gegeven moment was 90% van de bevolking er Joods. Twintig synagogen en gebedshuizen waren er.

Op de Joodse begraafplaats hadden we een bijzondere ontmoeting. We troffen

Van hemelvaart tot hellevaart

Ontmoeting met dhr. Mueller, bij de begraafplaats van Novy Sanz. De gids Parel Krzak tolkt.

er Jakob Mueller, een oude Jood, die nu in Zweden woont maar die jaarlijks een aantal maanden terugkeert naar zijn geboortedorp om er de begraafplaats te onderhouden. Hij leidde ons langs de graven. Langs massagraven, waar mannen, vrouwen en kinderen uit *Novy Sanz* liggen, die door de nazi's standrechtelijk werden geëxecuteerd. Hij vertelde na de oorlog te hebben moeten getuigen tegen de Gestapo-chef van die regio. De man heette Hamann. Eén van slachtoffers was rabbi Mordekai. Jakob Mueller vertelde het ons bij een grafsteen met de naam Esther erop... Op elke grafsteen staan drie Hebreeuwse letters, de beginletters van de woorden: "Moge zijn/haar ziel geborgen zijn in de bundel der levenden". "Dézen hebben nog een plaats", verzuchtte een van ons...

We deden *Bobova* aan. Vroeger een centrum van chassidische muziekbeoefening. Op weg erheen leerde de gids ons een Jiddisch lied. In *Bobova* wordt met geld uit de V.S. de synagoge gerestaureerd in authentiek 18e-eeuwse vorm. Al deze dorpen en stadjes zijn jaarlijks 'bedevaarts-

oord' voor tienduizenden Joden, met name uit de V.S.

Dat geldt ook voor *Tarnow*, waar op het Marktpllein door de Duitse Gestapocommandant Amon Goeth 3000 Joden zijn vermoord, onder wie vele kinderen. Ze deden 2 à 3 dagen over hun gruwelijke werk. We stonden bij de resten van de synagoge. En van het getto waar op een zeer klein gebied 40.000 mensen samenleefden. We stonden op de plaats vanwaar de eerste 728 Joden naar Auschwitz werden weggevoerd.

Onderweg viel ons trouwens op, hoe druk de rooms-katholieke kerken werden bezocht. Hier en daar stonden de mensen tot op de stoep. Het rooms-katholicisme leeft sterk in Polen. Dat heeft ook wel iets patriottisch. Bij elke kerkdeur wappert de Poolse roodwitte vlag. In de bewogen geschiedenis van het land onder vele vreemde overheersers is de kerk steeds een toevluchtsoord geweest en het gebed in de volkstaal een troost. Wat daarvan zij, wij maakten 's avonds, terug in Krakow, een indrukwekkende dienst mee in de Dominikanerkerk. Een kerk met een zo voor het oog tamelijk traditionele liturgie en toch gevuld met honderden tieners, waarvan velen de hele dienst aandachtig stónden te luisteren! Behalve op die momenten, dat ze met alle aanwezigen op hun knieën gingen op de stenen vloer...

Maandag 2 juni

Een dag om nooit meer te vergeten: een bezoek aan Auschwitz-Birkenau. Auschwitz is van oorsprong een legerkazerne, die werd omgebouwd tot concentratie- en werkkamp. Een huivering gaat door je heen, als je onder de poort door loopt met het cynische: "Arbeit macht frei".

De poort van Auschwitz-Birkenau

Later heeft men op enige afstand Birkenau gebouwd. Dáár heeft de systematische vernietiging van – volgens een ruwe schatting – anderhalf miljoen mensen plaatsgevonden.

Auschwitz had ook nog een derde afdeling, Buna geheten. Daar heeft de bekende Primo Levi gevangen gezeten (Hij schreef over zijn ervaringen het boek: “Is dit een mens?”). Maar er is nu niets meer, dat nog aan het kamp Buna herinnert.

Achteraf realiseerde ik me, dat de uitstekende gids ons eigenlijk maar weinig gruwelverhalen heeft verteld. Haar tegelijk betrokken én sobere uitleg liet ruimte voor ieders eigen gevoelens. En wat er te zien is, maakt al zo’n diepe indruk. In Auschwitz en Birkenau elk weer op een eigen manier.

Auschwitz is nu ingericht als museum. En zo loop je langs een vitrine vol met afgeschoren haar. Een andere met bril-

len, weer een andere vol met schoenen. Eentje vol met koffers, met familie- en plaatsnamen erop. Bij een vitrine vol met baby- en kinderkleertjes breekt je hart. We liepen door de dodencellen in de kelder en langs de executiemuur, waar de vele kogelinslagen getuigen van nog veel meer wreed en ruw geroofde mensenlevens. Tekeningen van (ex-) gevangenen maken duidelijk, hoe het leven was daar, waar een mens geen leven had.

Birkenau is meer een uitgestrekte vlakte. Veel van wat er stond – de barakken maar ook de gaskamers en verbrandingsovens – is bij de nadering van het Rode leger, door de nazi’s vernietigd. Maar de spoorlijn ligt er nog. We stonden op het perron, waar zij met twintigduizend per dag werden uitgeladen en waar vervolgens een kamparts met één duimbeweging besliste over werken of

Van hemelvaart tot hellevaart

direct dood. Juist toen wij daar liepen, liepen er ook enkele orthodoxe Joden in traditionele kledij. Dan hoef je ineens je verbeeldingskracht een stuk minder aan te spreken. En zo brult daar uit de bodem het bloed van Abel omhoog. En de nu hoog in de lucht lieflijk fluitende leeuwerik kan in het antwoord van Kain maar niet meer liefde krijgen: “Ben ik mijns broeders hoeder?”

Wat heeft een volk van zoveel beschaving (Luther, Bach, Goethe, enz) ertoe kunnen brengen zich zo beestachtig te gedragen? Dat is steeds weer de vraag bij deze en dergelijke verschrikkelijkheden. Boeken zijn erover vol geschreven. “Alleen mensen kunnen zoiets doen” zei de gids “dieren zullen hun eigen soort nooit vernietigen.” De diepste oorzaak moet worden gevonden in de verdorvenheid van de menselijke aard ten gevolge van de zonde, zoals die bij elk van ons mensen wordt gevonden. Van een zo brutale manifestatie kon het kennelijk komen door de politiek-economische situatie van Duitsland, dat zich na de 1^e Wereldoorlog bovendien vernederd voelde, door een merkwaardige volksmanner en door de verderfelijke filosofie van het *Herrenvolk* (de Germaanse Europeanen) en de *Untermenschen* (de Joden). Met daartussenin in aflopende waarde (!) van menszijn de niet-Germaanse Europeanen, de Slavische volken, homoseksuelen en Romanoziageuners.

De gids bracht ons bij de plaats waar de beruchte kamparts, dr. Mengele, zijn medische experimenten uitvoerde. De bedoeling was om in de eerste plaats meer Duitse kinderen geboren te doen worden. En aan de andere kant minder Slavische,

enz. Zo zou het mes aan twee kanten snijden.

De ontvangst- en ontkleedruimte van Birkenau werd herbouwd. Zo kun je proberen iets mee te voelen van de laatste gang, die zovelen gingen. Aan het eind is in een verder lege ruimte een wand opgericht, vol met foto's. Jonge, vrolijke mensen met hun ouders en grootouders. Vakantiekiekjes, foto's van bij het werk. Bijna allemaal kwamen ze om in dit inferno, in wat voor hen een hel op aarde moet zijn geweest.

Mag je dat zo zeggen? Bracht ónze tocht van Hemelvaart ons tot bij hún hellevaart? Duidelijk mag zijn, dat het diepste aardse woord het leed van Auschwitz-Birkenau niet vatten kan. En welk beeld, hoe vreselijk ook, zal de realiteit kunnen treffen? Wat is immers vergelijkbaar? Dat onzegbare, onbeschrijfelijke, dat onvoorstelbare bedoelen wij, als wij spreken van de hel op aarde. En toch... er is in Auschwitz ook een vitrine met Joodse gebedsmantels en -riemen. Er *is* gebeden. In het vertrouwen, dat ondanks alles, er een God in de hemel is, die hoort. In de echte hel is er zelfs geen herinnering meer aan de hemel, laat staan een zoeken ervan. En dat was daar nog wel. Daardoor heeft Auschwitz de hoop niet kunnen doden. De hoop *ván* Israël en de hoop *vóór* Israël. Ons gaf het moed na een zeer bewogen dag op weg te gaan naar Warschau. Maar het was wel heel stil in de bus...

Wordt vervolgd

Christendom door joodse ogen

J. Groenleer

Introductie

Wie zich als christen met Israël en het jodendom bezighoudt, bewandelt vaak een weg van eenrichtingsverkeer. Christenen hebben dan alle aandacht voor het joodse leren en leven. Het omgekeerde komt – althans zeker in ons land – veel minder voor: dat joden zich intensief bezighouden met wat christenen leren en hoe ze leven. Er zijn wel ontmoetingen over en weer, maar de belangstelling voor dergelijke ontmoetingen bestaat vaak vooral aan christelijke zijde.

Daarom was het ook zo opvallend dat ongeveer drie jaar geleden in Baltimore de verklaring Dabru Emet (Spreek Waarheid) van vier Amerikaans-joodse geleerden aan het Institute for Christian-Jewish Studies, ICJS, werd uitgegeven.

Van christelijke zijde was men enthousiast. Men zag hierin een teken van joodse bereidheid om het christendom zo te interpreteren dat christenen zich daarin konden herkennen. Niet alleen van christenen mag worden verwacht dat ze het jodendom recht doet, het mag ook van joden verwacht worden dat ze het christendom recht doen.

In de verklaring wordt gezegd dat het tijd wordt voor joden om kennis te nemen van de inspanningen van christenen om het jodendom op waarde te schatten. De auteurs van de verklaring achten de tijd rijp om na te denken over wat het jodendom nu kan zeggen over het christendom. Er worden dan acht korte uitspraken

gedaan over hoe joden en christenen zich tot elkaar kunnen verhouden. Op een open avond van het OJEC (Overlegorgaan van Joden en Christenen) in Woerden is dit jaar aandacht besteed aan deze verklaring. Aan mij was gevraagd om als christen te reageren. De reactie van toen heb ik nu voor *Vrede over Israël* bewerkt en geef ik hieronder weer. Ze begint met een korte opmerking vooraf. Daarna wordt telkens een van de korte uitspraken uit de verklaring genoemd waaronder ik dan mijn reactie geef.

Opmerking vooraf

Ik behoor tot diegenen die in de ontmoeting tussen joden en christenen de vraag naar de waarheid niet uit de weg willen gaan. De verklaring Dabru Emet beschouw ik dan niet als een eindpunt van een lange geschiedenis, maar meer als een mogelijk nieuw startpunt voor de toekomst. Een startpunt dat hoop zou kunnen geven op een betere relatie tussen joden en christenen; beter dan de relatie die we in de geschiedenis van ongeveer tweeduizend jaar nu achter ons hebben. Een relatie ook, waarbij beide partijen bereid zijn om elkaar te respecteren en van elkaar te leren.

Joden en christenen aanbidden dezelfde God

Dat is een verrassende uitspraak die in de relatie tussen joden en christenen ook hoopgevend mag worden genoemd. Graag zou ik het gesprek hierover met joden en christenen

Acht korte
uitspraken
over hoe
joden en
christenen
zich tot
elkaar
kunnen
verhouden

Een
mogelijk
startpunt
voor de
toekomst

Christendom door joodse ogen

voortzetten. Als je van mening bent dat God niet los van Christus te kennen is, dan bestaat hier op zijn minst een spanning. En hoezeer het voor christenen verheugend is dat van joodse zijde erkend wordt dat christenen de God van Abraham, Izaäk en Jacob aanbidden, toch vraag ik mij af of deze uitspraak echt door alle joden wordt beaamd.

In de kerk spreken we altijd met twee woorden. God van Israël / Vader van onze Heer Jezus Christus. Alleen al die naam 'Christus' = Messias geeft het spanningveld aan. Dat is voor joden geen begaanbare weg. Maar misschien is dat nog te zwak uitgedrukt. Betekent dit niet tegelijk een kloof die haast onoverbrugbaar is? En dan nog dit: De Drie-eenheid is een belemmering tot werkelijke toenadering, niet alleen tussen christenen en joden, maar ook tussen christenen en moslims. Hier wordt de spanning op z'n hoogst gevoeld. Christenen kunnen niet om het Nieuwe Testament heen als ze over God spreken. En dan staan daar teksten als Johannes 1:18: *Niemand heeft ooit God gezien; de eniggeboren Zoon, die aan de boezem des Vaders is, die heeft Hem doen kennen.* En Johannes 14:9: *Wie Mij gezien heeft, heeft de Vader gezien.* Er blijft voor mijn gevoel een spanning zitten waar het gesprek ingezet moet worden om elkaar over en weer te blijven verstaan. Tegelijk zijn we dan misschien weer terug bij af. Want er is nog steeds een grote angst bij joden om zo'n gesprek aan te gaan. De geschiedenis waarin christenen zich superieur gedroegen met de meest dramatische gevolgen van dien is voorlopig nog niet overwonnen. En er zijn momenten dat christenen

ook vandaag aanleiding geven tot die angst.

Joden en christenen ontle- nen gezag en inspiratie aan hetzelfde boek, de bijbel (wat joden Tenach noemen en chris- tenen het Oude Testament)

Het woordje 'bijbel' is hier wat verwarrend. Als christenen het over de bijbel hebben, dan bedoelen ze Oude- en Nieuwe Testament samen. Je zou kunnen zeggen dat het hele heilige boek van de joden een deel van het heilige boek van de christenen is. Het andere deel van het heilige boek van de christenen – het Nieuwe Testament – vormt nu juist de spanning, verwijdering, kloof of hoe je het maar mag noemen, tussen joden en christenen.

Wordt het gebruik van Tenach door de kerk in joodse ogen af en toe niet gezien als een ongeoorloofde annexatie van 'hun' heilig boek? Als bovenstaande zo ruimhartig wordt uitgesproken, dan komt toch de vraag boven: wordt dat inzicht door alle joden gedeeld?

Christenen kunnen Tenach niet lezen zonder daarbij op zijn minst ook het Nieuwe Testament te horen. En dat geeft aan het verstaan van Tenach ook meteen een bepaalde kleur. Tegelijk moet gezegd worden dat het Nieuwe Testament pas goed verstaan kan worden als daarbij ook Tenach wordt gehoord. Dat wordt door bepaalde groepen christenen nogal eens vergeten.

Joden verstaan Tenach per definitie zonder daarbij het Nieuwe Testament te horen, maar wel de rabbijnse overlevering. En ook dat geeft aan het verstaan van Tenach een bepaalde

kleur. En die kleur is anders dan die van de christenen.

Het Nieuwe Testament brengt een spanning aan die aanleiding geeft tot verder gesprek.

Christenen kunnen de claim van het Joodse volk op het land Israël respecteren

Inderdaad 'kunnen'. Want christenen zijn hierover verdeeld. Enerzijds zijn er christenen die de staat Israël als Joodse staat helemaal niet zien zitten, anderzijds zijn er christenen die zonder ook maar enige vorm van nuance de landsgrenzen zoals die in *Tenach* worden aangegeven voorstaan voor de huidige staat Israël. Zo zijn er christenen die ongenueanceerd kritiek leveren op de huidige staat en daarbij de Palestijnen als vredelievende verschoppelingen afschilderen. En er zijn christenen voor wie de staat Israël geen kwaad kan doen en de Palestijnen haast de veelkleurige personifiëring van de duivel is. Maar is deze controversie ook niet te vinden in Israël zelf?

De uitspraak van *Dabru Emet* op dit punt blijft toch vragen oproepen en de kwestie van het land is gecompliceerder dan de uitspraak doet vermoeden.

Joden en christenen accepteren de morele principes van de Tora

Oké, maar de wijze van omgaan met de *Tora* wordt bij christenen ingekleurd vanuit het Nieuwe Testament. En dat maakt de praktische omgang met de *Tora* zo verschillend. Bovendien moet in christelijke kring voortdurend uitgelegd worden wat *Tora* is, aangezien dat woord meestal wordt vertaald als 'wet', terwijl daarbij de inhoud daarvan sterk gekleurd is vanuit de discussie die in m.n. de

brieven van Paulus naar voren komt.

Toch liggen hier mogelijkheden om ook in het maatschappelijke leven veel meer met elkaar samen te doen.

Nazisme was geen christelijk fenomeen

Ik ben dankbaar dat dit zo wordt uitgesproken. Er zijn christenen geweest die zich tegen het Nazisme verweerd hebben en met gevaar voor eigen leven joodse mensen uit de klauwen van de Nazi's wisten te houden. Staan blijft echter dat christelijke theologie een voedingsbodem is geweest die aan de Nazi-ideologie in het 'christelijke' Europa extra kracht heeft bijgezet. Maar de kritiek is niet alleen gebleven bij kritiek op de houding van de kerk en haar theologie. Ook de bronnen waaruit de kerk leeft en waarop de christelijke theologie gebaseerd is ontkwamen niet aan de kritiek. Het Nieuwe Testament zelf vertoont volgens sommige christelijke theologen anti-judaïstische trekken. Met name het evangelie naar Johannes moet het daarbij ontgelden.

Als dat waar is, kun je op z'n minst vraagtekens zetten bij dit onderdeel van de verklaring. Als de bronnen vergiftigd zijn, moet dat toch een ernstige crisis veroorzaken bij degenen die van die bronnen afhankelijk zijn. Vooral nog wens ik die weg niet op te gaan en

Deel van de web-pagina van het Institute for Christian-Jewish Studies. De volledige tekst van de verklaring *Dabru emet* is te vinden op www.icjs.org/what/njsp/dabruemet.html Voor de Engelse tekst mét een Nederlandse vertaling kunt u terecht op www.xsqall.nl/-ojec/dabruemet.html

Zonder reserves wordt gezocht naar wat joden en christenen bindt

Christendom door joodse ogen

onderschrijf ik van harte dit onderdeel van Dabru Emet.

Het – in menselijke termen – onoverbrugbare verschil tussen joden en christenen zal niet beslecht worden tot God de hele wereld verlost, zoals beloofd wordt in de Schriften

Dit valt alleen maar te beamen. Geen dwang, geen macht. Ik haal Luther aan in een spreuk die ik in mijn studeerkamer heb hangen: *Prediken wil ik. Spreken wil ik, schrijven wil ik, maar niemand wil ik met geweld dwingen of dringen, want het geloof moet van harte en ongedwongen aanvaard worden.*

Zeg je: de joodse of de christelijke weg is lood om oud ijzer, het doet er niet toe, dan haal je alle spanning eruit. Maar in een gesprek waar de waarheid in het geding is, kun je van elkaar leren en blijft juist de spanning erin. Wij lossen de spanning niet op. Wat dat betreft is er zowel bij joden als christenen een verlangen naar bevrijding waarbij alles wat nu nog zo verborgen ligt, klaar en helder zal zijn.

Een nieuwe relatie tussen joden en christenen zal de joodse geloofspraktijk niet verzwakken

Dat is een uitspraak, waarover ik niets kan zeggen. Het lijkt me meer een intern joodse kwestie.

Joden en christenen moeten samenwerken voor gerechtigheid en vrede

Ook hier ligt een scala aan mogelijkheden tot ontmoeting, dialoog, gezamenlijk handelen. Toch zullen woorden als 'gerechtigheid' en 'vrede' ook praktisch

ingevuld moeten worden.

Hierin zal ongetwijfeld ook een verscheidenheid te zien zijn, die dwars door de joodse en christelijke gelederen heenloopt en die te maken hebben met politieke visies.

Daarnaast zou m.n. hier wel eens aan de orde kunnen komen de kwestie van het seculiere dan wel het religieuze taalgebruik. In bepaalde stromingen van het christendom zijn woorden als 'gerechtigheid' en 'vrede' volkomen verinnerlijkt en hebben ze met het concrete leven van alledag niets of maar weinig te maken.

Slotopmerking

Dabru Emet is voor mij een verrassende poging van joodse zijde om in een open sfeer van vertrouwen samen met christenen te leven met het gezicht naar de toekomst. Zonder reserves wordt gezocht naar wat joden en christenen bindt. De verschillen worden niet verdoezeld, maar mogen geen afbreuk doen aan de hervonden verbondenheid. Deze insteek juich ik toe. Tegelijk bekruipt me het gevoel dat de werkelijkheid weerbarstiger is dan de verklaring wil doen geloven. Niet alleen bij joden maar ook bij christenen liggen de onderwerpen die hier aan de orde komen heel gecompliceerd. We moesten van beide kanten het gesprek maar in alle openheid aangaan. Daartoe geeft Dabru Emet alle aanleiding.

Colofon:
zie blz 4

